

Krmíčková, Helena

K napisum na klenbe choru kostela svate Barbory v Kutne Hore

Studia historica Brunensia. 2013, vol. 60, iss. 1-2, pp. [143]-156

ISBN 978-80-210-7685-3

ISSN 1803-7429 (print); ISSN 2336-4513 (online)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/132823>

Access Date: 16. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

HELENA KRMÍČKOVÁ

K NÁPISŮM NA KLENBĚ CHÓRU KOSTELA SVATÉ BARBORY V KUTNÉ HOŘE

Inscriptions on the Choir Vault in the Saint Barbara Church at Kutná Hora

Abstract:

The article makes 38 inscriptions on the vault of the Saint Barbara Church at Kutná Hora accessible. Based on the cisiojanus on the inscription attributed to Matěj Rejsek, the completion of the vault can be dated to August 28, 1499. The article analyses the inscriptions that have some bearing on theology and points out that the eucharistic (i.e. utraquist) purpose is accentuated here much more than it has been acknowledged in the scholarship so far.

Key words:

Kutná Hora, Saint Barbara Church, choir vault, inscriptions, cisiojanus, utraquism.

Kostel svaté Barbory v Kutné Hoře (architektonicky katedrála) je natolik významnou památkou pozdně gotického umění, že je zapsán na seznamu Světového dědictví UNESCO. U jeho počátků stojí od roku 1388 Parlérova huť, po přerušení stavby způsobeném husitstvím byly práce obnoveny roku 1482, o sedm let později se jich ujal Matěj Rejsek (až do své smrti roku 1506), na nějž navázal Benedikt Rejt (1512–1534), stavba byla provizorně dokončena roku 1558.¹ Z hlediska pomocných věd historických nás zde

¹ Svatobarborský kostel již od předminulého století přitahoval pozornost historiků umění (na prvním místě s kutnohorským rodákem Janem Erazimem Vocelem), naposledy o něm důkladně pojednala O t t o v á , Michaela: *Pod ochranou Krista Spasitele a svaté Barbory*. Sochařská výzdoba kostela svaté Barbory v Kutné Hoře

ovšem bude nejvíce zajímat epigrafický materiál: nápisy nacházíme na klenbě lodi i chóru a také ve Smíškovské a hašplířské kapli.² Většinou jde o doprovod výtvarných děl, výjimku tvoří epigrafické památky na síťové klenbě chóru vytvořené Matějem Rejskem,³ kde jsou téměř čtyři desítky nápisů zabudovány do její ikonografické koncepce. Tyto nápisy nejsou neznámé, v posledních dvou desetiletích byly rozebírány několikrát: v polovině 90. let je vydal v 1. svazku *Corpus inscriptionum Bohemiae* Jiří Roháček,⁴ na něj navázala v rámci uměleckohistorického popisu Michaela Ottová,⁵ a zcela recentně se jimi zabývala Daniela Rywíková,⁶ jejíž práce je teprve v tisku. Přesto se domnívám, že je zapotřebí dodat k nim ještě několik málo slov.

Podrobný popis klenby se schémata a fotografiemi podávají obě uměleckohistorické práce. Proto jen velmi stručně k tomu, jak budeme nápisy sledovat. Jiří Roháček totiž zvolil pro katalog vhodný popis ve směru od vítězného oblouku, čímž se ovšem oslabilo tematické uspořádání nápisů. Michaela Ottová (na niž navázala Daniela Rywíková) určila jednotlivé tematické skupiny, ale v některých případech je zde možné vidět jiné souvislosti.

Hlavní podélnou osu vytváří pět svorníků, které jsou reliéfně ozdobené polopostavou Ježíše a symboly čtyř evangelistů. Všechny tyto svorníky jsou opatřené nápisy, další nápisy ve sledované ose nebo kolmě ji protínající nalézáme na třech nápisových páskách: jeden na průsečiku žeber a dva na žebrech, jeden nápis, datační, byl proveden přímo na omítce. Poslední nápis na této ose probereme v následující tematické skupině. Tato tematická skupina je umístěna na medailonech s nápisovými páskami na průsečících nacházejících se v neuzavřeném kruhu na sedmi žebrech vedoucích od svorníku s Ježíšem. (Kruh uzavírá osmé žebro spojující tento svorník se

(1483–1499). České Budějovice 2010, která také na s. 213–226 přináší velmi podrobný seznam dosavadní literatury.

- 2 Středověké i raně novověké nápisy zpřístupnil R o h á ě k , Jiří: *Nápisy města Kutné Hory*. Kutná Hora, Kaňk, Malín a Sedlec včetně bývalého cisterciáckého kláštera. Praha 1996 (*Fontes historiae artium III, Corpus inscriptionum Bohemiae I*). Na čísla zmíněných nápisů odkazuje rejstřík na s. 197.
- 3 K Rejskovu životu a dílu *Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách*. Ed. Pavel Vlček. Praha 2004, s. 543, nejnověji pak O t t o v á , M.: *Pod ochranou*, s. 179–184.
- 4 R o h á ě k , J.: *Nápisy*, s. 86–88, č. 025, kde také na s. 87 přináší přehled starších prací. Náš příspěvek se bude zabývat především zněním nápisů, a tak pro další náležitosti související s popisem epigrafických památek odkazujeme právě na tuto práci.
- 5 O t t o v á , M.: *Pod ochranou*, s. 68–77.
- 6 G r o l l o v á , Jana – R y w i k o v á , Daniela: *Militia est vita hominis*. Sedm smrtelných hříchů a sedm skutků milosrdenství v literárních a vizuálních pramenech českého středověku (v tisku).

svorníkem opatřeným symbolem Jana Evangelisty a nesoucí nápis, který jsme již evidovali v podélné ose.) Další čtyři tematicky propojené nápisy jsou umístěny na medailonech s páskami na průsečících žeber, která vycházejí od prvního a druhého a od třetího a čtvrtého symbolu evangelistů – dva nápisy se nacházejí na severní a dva nápisy na jižní straně. Poslední, nejpočetnější skupina nápisů je umístěna na zbývajících průsečících žeber. Je jich celkem 18 a začínají na severní straně od žebra svorníku apoštola Jana a jdou na západ k vítěznému oblouku, kde končí na posledním žebro vycházejícím ze symbolu apoštola Matouše. Tato skupina pokračuje na jižní straně opět od žebra vedoucího ze symbolu svatého Matouše a končí na východě nápisem na protilehlé straně apoštola Jana. Pro úplnost je nutné dodat, že jednotlivá pole mezi žebry jsou opatřena heraldickou výzdobou.⁷

Drtivá většina nápisů je náboženského obsahu. Z věroučného konceptu se vymykají pouze dva, jež pojímají tuto část kostela jako stavební památku, kterou je zapotřebí časově zařadit a na níž může zvěčnit své jméno i její tvůrce, což Rejšek s oblibou dělával. Jde o nápisy na podélné ose.

O dokončení klenby zanechal její stavitel Matěj Rejšek třířádkový nápis na nápisové pásce kolmé na podélnou osu na západním žebro klenby u vítězného oblouku. Podobně jako u dalších nápisů jsou zde některá slova oddělena routovitým znamením.⁸

**·1499°·Sēnissiō regnāte Wla
dislao·Testudo hec clausa ē·F 4^a
au col au·Rayskonis opera sto**

(1499° serenissimo regnante Wladislao testudo hec clausa est feria 4^a au col au. Rayskonis opera sto.)

Rok dokončení klenby 1499 byl znám již dávno. Je uveden hned na začátku prvního řádku a nejsou o něm žádné pochybnosti. Stavitel však do textu vtělil i přesné datum zaklenutí, jak naznačuje středa – feria 4^a – na konci druhého řádku. Toto denní datum dosud nebylo identifikováno. Na začátku třetího řádku bezprostředně za zmíněnou středu ale stojí: *Au Col Au*, což je cisioján pro datum 28. srpna, tedy roční dobu příznivou pro dokončení stavebních prací, která je rozhodně vhodnější než některá dosud uvažovaná

⁷ Tato výzdoba, která vznikala postupně, stojí stranou našeho zájmu, důkladně ji přiblížil R o h á č e k , J.: *Nápisy*, s. 87.

⁸ Při přepisu nápisů se řídíme pravidly, která stanovil F l o d r , Miroslav: *Zásady popisu středověkých a novověkých epigrafických památek*. Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity C 21–22, 1975, s. 167–174, zejména pak zásadou, že zkratky se nerozvádějí (s. 172), čímž se lišíme od edice J. Roháčka. V případě takto neupraveného textu pod ním v kurzivě uvádíme jeho transkripci. Flodrový zásady byly poněkud přizpůsobeny možností textového editoru (oblouček označující ligoaná písmena byl nahrazen jejich podtržením).

zimní či předjarní data.⁹ O správnosti převodu chronologického údaje pak svědčí i týdenní den: 28. srpen připadl roku 1499 skutečně na středu.

K dokončení výtvarné výzdoby včetně nápisů se vztahuje další nápis, letopočet **1501**, umístěný na podélné ose nad znakem města Kutné Hory. V původní koncepci se s ním zřejmě nepočítalo, proto jediný nemá jako nositele nějaký kamenný prvek, ale byl nanesen přímo na omítku.

Dosud vydané svazky Corpus inscriptionum Bohemiae evidují i dataci užívanou v nápisech.¹⁰ Cisioján zde ale nenacházíme a nesetkala jsem se s ním ani v diplomových pracích s epigrafickou tematikou vzniklých na brněnském pracovišti pomocných věd historických a archivnictví. V písemnictví z utrakvistického prostředí však není tento způsob datování nikterak neobvyklý,¹¹ a tak s ním pro příště budeme muset počítat i u epigrafického materiálu, aby slabika nebo skupina slabik, na kterou z úsporných důvodů nebylo poukázáno obvyklou nápovědou *in syllaba*, nezůstala nerozpoznána.

Ostatní nápisy reflektují duchovní dimenzi prostoru, jsou tedy výhradně náboženského charakteru. Ústřední postavení zde mají již zmíněné svorníky na podélné ose, na nichž je spojen prvek nápisový s prvkem výtvarným. Jak ukazuje M. Ottová, ideovým středem je svorník s polopostavou Ježíše žehnajícího pravici a v levici držícího kalich a hostii.¹² Na nápisové pásce přerušené rukou s kalichem je zde uvedeno označení Ježíše jako spasitele světa, uvozené třemi do trojúhelníku sestavenými routovitými znameními:

•**Jesus – Saluator mūdi**

(*Jesus, Salvator mundi*)

Ostatní svorníky nesou na kulatém poli symboly čtyř evangelistů s příslušným opisem. Jejich pořadí není standardní, s čímž se ovšem v epigrafickém prostředí setkáváme. Nápis začíná u hlavy symbolu, kterým je občas přerušen, před a za slovy (i když ne pravidelně), někdy i uvnitř slova je umístěno routovité znamení. Ve směru od svorníku s Ježíšem k vítěznému oblouku nese první svorník orla, symbol evangelisty Jana, a nápis:

•**S Johannes**• – •**Ewangelista**•

Druhý svorník nese vyobrazení lva, tedy symbol evangelisty Marka, a nápis:

⁹ R o h á ě k , J.: *Nápisy*, s. 87, kde uvádí dosavadní názory.

¹⁰ R o h á ě k , J.: *Nápisy*, s. 66–69; N a ě r a d s k á , Petra: *Nápisy okresu Kutná Hora*. Praha 2002, s. 81, 87–88 (Fontes historiae artium X, Corpus inscriptionum Bohemiae II).

¹¹ Při zpracování kutnohorského nápisu nemůžeme nezmínit, že pro svůj výklad o cisiojanech vybral Gustav Friedrich příklady právě z kutnohorského archivu (F r i e d - r i c h , Gustav: *Rukověť křesťanské chronologie*. Praha 1934, s. 88, pozn. 1 s odkazem na s. 34, pozn. 4).

¹² O t t o v á , M.: *Pod ochranou*, s. 68.

·S·Marcus· – Ewan ge li–sta·

Třetí svorník je opatřen symbolem evangelisty Lukáše – býkem – a nápisem:

· S Lucas· E·–wange–lista·

A čtvrtý svorník nese symbol evangelisty Matouše – zobrazení anděla – a nápis:

·Sanctus· Matheus· Ewan ge li sta·

Průsečík žeber mezi svorníky evangelistů Matouše a Marka je opatřen zdobnou nápisovou páskou s nápisem:

Spes

Na žeburu jdoucím od svorníku evangelisty Jana k Ježíšovi je umístěn medailon s nápisovou páskou, na níž stojí:

·Fides

Žebra, která se sbíhají ve svorníku s polopostavou Ježíše, nesou na dalších průsečících medailony s nápisovými páskami, které obsahují názvy svátostí. Oproti předchozím pracím¹³ je nutno zdůraznit, že svátostí je všech sedm, jak jsou dány již scholastickou tradicí, ale není zde zcela dodrženo jejich pořadí, kterého se přidržovali všichni vykladači Lombardových *Sentencí* včetně Jana Husa. Protože však místo první a poslední svátosti zůstalo zachováno, začínat musíme logicky křtem, tedy nahoře po Kristově pravici.

Baptism°**Ordo·****Confirma°****°Eukaistia·****Penitencia****Uccio exā****Matrimoim**

(*Baptismus, Ordo, Confirmacio, Eukaristia, Penitencia, Uccio extrema*,¹⁴ *Matrimonium*)

Další tematickou skupinu tvoří čtveřice ctností. Číslo čtyři by nám mohlo napovídat, že jde o ctnosti kardinální, ale není tomu tak, a proto nelze určit, v jakém pořadí jsou umístěny. Vzhledem k tomu, že sled nápisů je zcela zřetelný v poslední tematické skupině, budeme se tímto směrem od východu na západ na evangelijní straně presbytáře a zpět od západu na východ na epištolní straně řídit i zde.

Průsečík žeber od Jana a Lukáše: **Sapiencia**

¹³ R o h á č e k , J.: *Nápisy*, s. 87; O t t o v á , M.: *Pod ochranou*, s. 71.

¹⁴ Středověk znal samozřejmě jen poslední pomazání. Jeho významovou změnu na pomazání nemocných – jak bylo dosud uváděno *UNCTIO I(NFIRM)A(RUM)* (O t t o v á , M.: *Pod ochranou*, s. 71) – přinesla až teologie po II. vatikánském sněmu.

Průsečík žeber od Marka a Matouše: **Magnimitas**

(*Magnanimitas*)

Na epištolní straně v průsečíku u Marka a Matouše: **Modestia**

A na průsečíku u Jana a Lukáše: **Justicia**

Již zmíněnou poslední tematickou skupinu, která zabírá všechny zbývající průsečíky žeber, tvoří *Dekalog* a na něj navazující osmero blahoslavenství. Pouze nejkratší přikázání mohou být na tomto malém prostoru uvedena celá. Ostatní texty jsou výrazně zkracovány. Občas jsou mezi slova vložena routovitá znamení. Na evangelijní straně je směrem k vítěznému oblouku na medailonech umístěno devět z deseti přikázání:

Nō hēbi

dōs alieōs

ç me¹⁵

(*Non habebis deos alienos coram me.*)

Nō assūmes nō

dei tui ī vanum¹⁶

(*Non assumes nomen dei tui in vanum.*)

Memēto ut

diem Sabtī s¹⁷

(*Memento, ut diem Sabati sanctifices.*)

Hōra prem·ṭ

ḡ mřem tuam¹⁸

(*Honora patrem tuum et matrem tuam.*)

Non·occides¹⁹

Nō·mechabe²⁰

(*Non mechaberis.*)

Nō Furaber²¹

(*Non furaberis.*)

Nō lōqr flm

testiō^m ɔ pro t²²

(*Non loqueris falsum testimonium contra proximum tuum.*)

Nō cōcupisces

¹⁵ Ex 20,3

¹⁶ Ex 20,7

¹⁷ Ex 20,8

¹⁸ Ex 20,12

¹⁹ Ex 20,13

²⁰ Ex 20,14

²¹ Ex 20,15

²² Ex 20,16

¶ d^m uxoemq3 p²³

(Non concupisces et domum uxoremque proximi.)

Na epištolní straně u vítězného oblouku nacházíme poslední přikázání z Desatera a směrem k symbolu evangelisty Jana následuje osmero blahoslavenství.

**Nō cōcupisces
rem proximi²⁴**

(Non concupisces rem proximi.)

**Btī paupes §
qm̄ ipoř 3 řg^m·c²⁵**

(Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum celorum.)

**Btī mites·q·i
possidebūt trā²⁶**

(Beati mites, quoniam ipsi possidebunt teram.)

**Btī qⁱ maēt²⁷·q·
ipi consolabūt²⁸**

(Beati, qui maerent, quoniam ipsi consolabuntur.)

**Btī qⁱ esuīūt ¶
siciūt iusticiā²⁹**

(Beati, qui esuriunt et siciunt iusticiam.)

**Btī misicordēs q
ipi mīam cōseqūt³⁰**

(Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur.)

**Btī mūdo
corde qm̄³¹**

(Beati mundo corde, quoniam)

**Btī pacifici q
filii dei vōbu³²**

(Beati pacifici, quoniam filii dei vocabuntur.)

23 Ex 20,17

24 Cf. Ex 20,17

25 Mt 5,3

26 Mt 5,4

27 Původní „lu“ zkráceného slova „lugent“ bylo zřejmě při restauraci změněno na literu „m“.

28 Mt 5,5

29 Mt 5,6

30 Mt 5,7

31 Mt 5,8

32 Mt 5,9

B·qⁱ persecuci oēm paciūt p³³

(*Beati qui persecucionem paciuntur propter*)

Z uvedených epigrafických památek vycházela i uměleckohistorická interpretace klenby, která poukazuje na duchovní zázemí Kutné Hory na přelomu 15. a 16. století. Vzhledem k některým úpravám dosavadního čtení nápisů, je ale zapotřebí zamyslet se i nad touto interpretací.

Zdánlivá absence svátosti kněžství mezi vypsanými svátostmi dala vzniknout interpretaci Ježíše s kalichem a hostií jako zosobnění této svátosti, Kristus je zde chápán jako první kněz.³⁴ Jak jsme viděli, svátostí je skutečně plný počet, ale chybí jedna božská (teologická) ctnost.

Nápisové pásky na podélné ose nesou nápisy *Spes* a *Fides*. K nim byla přirážena *Misericordia*, jež měla stát v tematickém okruhu svátostí mezi křtem a biřmováním. Jde zde ovšem o poněkud násilné spojení, protože Pavlův 1. list Korinťanům ve 13. kapitole nepřipouští jiné čtení než *cari-tas*. Navíc *misericordia* ani ve středověké latině význam lásky nenabyla. Po opravě nesprávného čtení *M(ise)r(icor)do* (které bylo interpretováno jako ona *Misericordia*) na *Ordo*, svěcení, musíme uvažovat o tom, proč chybí největší theologická ctnost. Naděje, *Spes*, je umístěna v průsečíku žeb-ber, ale víra, *Fides*, má medailon se svou nápisovou páskou přímo na žeb-ru vycházejícím od hlavy Kristovy. To znamená, že nebyl problém pro třetí z theologických ctností připravit samostatnou nápisovou pásku: počet prů-sečíků je omezený, ale prostoru na žeb-ru by pro ni bylo dost a kromě toho mohla být umístěna na protilehlém žeb-ru mezi Kristem a průsečíkem s ná-pisem *Eukaristia*. To se nestalo, a tak nejvyšší ctnost – lásku představuje přímo Ježíš. Zde je ovšem podstatné, že není zobrazen jako Láska visící na kříži, ale jako Láska, dávající člověku své tělo jako pokrm a svou krev jako nápoj. Ústředním motivem celé klenební výzdoby je tedy eucharistie pod obojí způsobou.³⁵

Podávaný chléb a víno jsou zde ovšem jen jedním motivem. Ježíš je zob-razěn i jako původce všech svátostí, které jsou zapsány na nápisových pás-kách na žebrech, jež se sbíhají ve svorníku s jeho reliéfem. Ani při hledání nějaké zákonitosti v uspořádání svátostí nedojdeme ke klasickému řazení. Proti křtu sice stojí pokání (pokud bychom neuvažovali o pořadí vedle sebe, ale proti sobě), dále už se však nedostaneme, zvláště když eucharistie leží

³³ Mt 5,10

³⁴ O t t o v á , M.: *Pod ochranou*, s. 71.

³⁵ Vedle Michaely Ottové se věnoval eucharistickému tématu svatobarborské klenby i M u d r a , Aleš: *Ecce panis angelorum*. Výtvarné umění pozdního středověku v kontextu eucharistické devoce v Kutné Hoře (kolem 1300–1620). České Budějovice 2012, s. 97–98.

na podélné středové ose a proti ní tedy žádná další svátost není umístěna. Tato odchylka nás ale nemusí nijak udivovat. V prostředí rané české reformace se s podobnou skutečností setkáváme. Amedeo Molnár³⁶ poukázal na odlišnosti v pořadí svátostí v případě pražských článků z ledna 1432 (a Rokycanovy obhajoby těchto článků), tábořské konfese a Chelčického pojetí v díle *Zpráva o svátostech*. Kutnohorské pořadí ovšem neodpovídá ani jednomu z nich, nemůžeme zde hledat paralely. V našem řazení svátostí však nemusíme vidět žádnou náhodu, ale teologický záměr: pět ze sedmi svátostí má sice jiné pořadí než v klasickém scholastickém uspořádání, ale bylo to dáno pouhou jedinou změnou. Svěcení, *Ordo*, totiž bylo z předposledního místa přesunuto na druhé místo hned za křest. Tím nastaly změny i v pořadí ostatních čtyř svátostí. Co je ale nejdůležitější, svátost eucharistie se ocitla na nejčestnějším místě – na podélné ose. Vedle zobrazení nejvyšší Lásky, Ježíše s kalichem a hostií, tak zde máme důraz na eucharistii položen ještě i v tomto případě.

Nápisově i ikonograficky přináší podélná osa také symboly čtyř evangelistů s jejich jmény. M. Ottová poukazuje na shodný motiv klenební výzdoby a hlavního opěráku, z jehož původní výzdoby se zachovalo pouhé torzo, ale který byl obdobně opatřen postavou Krista a symboly evangelistů. Tyto symboly, označené jako apokalyptické, posouvají interpretaci výzdoby chóru do apokalyptické a eschatologické roviny.³⁷

Eschatologický motiv byl sice v naší rané reformaci bezesporu silný a můžeme ho spatřovat i u přijímání z kalicha (utrakvismus od jeho počátků provází Janovo evangelium 6,54: „*Nisi manducaveritis carnem Filii hominis et biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis.*“), ale je metodicky správné na základě v oné době již běžných ikonografických symbolů vyvozovat tak dalekosáhlé důsledky?

Spojení čtyř apokalyptických bytostí (*Apoc.* 4,7) s evangelisty provedla již starokřesťanská literatura a samozřejmě tato interpretace byla dobře známa i v našem prostředí. Můžeme tak soudit přinejmenším z výkladů, které přináší obecně rozšířená *Glossa ordinaria*, kde mezi jinými nalézáme i tento text.³⁸ To ovšem neznamená, že by nutně musely čtyři apokalyptické bytosti souviset pouze s evangelisty.

Jestliže chceme vědět, jak byl příslušný biblický verš chápán, odpověď nalezneme v literárních památkách. Náš nejrozsáhlejší výklad Apokalypsy

³⁶ Petr Chelčický: *Zprávy o svátostech. O rotách českých. O nejvyšším biskupu Pánu Kristu*. Ed. Milan Opočenský. Úvod a poznámky Amedeo Molnár. Praha 1980, s. 8–9.

³⁷ Ottová, M.: *Pod ochranou*, s. 61–71.

³⁸ *Biblia sacra cum glossa ordinaria... et Postilla Nicolai Lyrani...VI*, Venetiis 1601, col. 1499–1500, která tento výklad přináší pod jménem Haymonovým.

vytvořil Jakoubek ze Stříbra. Značnou pozornost věnoval i sedmému verši ze čtvrté kapitoly *Zjevení* – rozepsal se o něm na téměř čtyřech foliích. O evangelistech zde samozřejmě padla zmínka – jinak by byl výklad neúplný –, ale hledanou souvislost zde nalézáme jen mimochodem jako jednu z možností: „*Tato zvierata vyznamenávajú Krista, vsecky svaté jeho i námestky svatých.*“³⁹ Lev je zobrazením Pána, člověka i andělů. Jako král zvířat, silný a bojící se ohně, představuje správce lidu, kteří mají přemáhat hřích a mají být bohabojní a moudří, protože moudrost náleží k velké síle. Jako lev a lvice má být také všechn lid posílněný krví Páně.⁴⁰ „*Telec zajisté neb vuol*“ představuje zvíře, které oře a které bývalo ve Starém zákoně obětováno. Znamená tedy setbu Božího slova a člověka, který obětuje všechny své hříchy a slabosti.⁴¹ U zvířete s tváří jako člověčí Jakoubek uvádí činy člověka dobrého i zlého.⁴² Teprve po těchto důkladných rozbo-rech dodává: „*Nebo tak Marek evangelista maluje se v tváři lvové; nebo své čtenie začínaje, proti zlým vypoviedá odsudek hrozný, rka: »Hodné čiňte ovotce pokánie« etc. Štěnci lvoví slepí bývají, a řváním lvovým prohlédají. Tak my sme slepi, ale Kristovým řváním prohlédáme, když nám již hrozí. Lukáš svatý v tváři telete; nebo své čtenie začíná od oběti Zachariášovy a kterak Jan Bohu jest obětován. Matauš v člověku se spatruje; nebo čtenie počíná o Kristovu člověčenství, kteréž bylo milostivé, přívětivé, a kterak se jest přívětivé měl k hříšníkum. Takéž i jeho světi tak se měli k hříšníkóm podlé zvláštností a povah svatých zvierat.*“⁴³ Až pak se dlouze rozepisuje o čtvrtém zvířeti podobném orlici.⁴⁴ První tři zvířata vyjadřovala vztah člověka k bližnímu, orlice ukazuje, jak má člověk milovat Boha. Znamená totiž svatý život, věnovaný Bohu. I zde nás Jakoubek uvádí k naší symbolice: „*A tento Jan vysoká byla vorlice, kdyžto od božské světlosti počav vece: »V počátku bieše slovo« etc.*“⁴⁵ Nicméně vzápětí dodává: „*Tato vsecka čtyři zvierata na svatém svatých shledávají se, Kristu Pánu. On ť jest lev, vuol, člověk i vorlice, jako serafin první Pánu Bohu. A on, koho chce, učiní vorlicí, volem, člověkem silným a tichým.*“⁴⁶

³⁹ J a k o u b e k z e S t ř í b r a : *Výklad na Zjevenie sv. Jana I.* Ed. František Šimek. Praha 1932, s. 204. (Sbírka pramenů českého hnutí náboženského ve století XIV. a XV., č. XVIII)

⁴⁰ Tamtéž, s. 206–208.

⁴¹ Tamtéž, s. 208.

⁴² Tamtéž, s. 209–210.

⁴³ Tamtéž, s. 210–211.

⁴⁴ Tamtéž, s. 211–214.

⁴⁵ Tamtéž, s. 212.

⁴⁶ Tamtéž, s. 212–213.

Podobně jako *Glossa ordinaria* i Jakoubek přinesl celou řadu významů, které v oněch bytostech můžeme hledat. Jako symboly evangelistů je uvedl spíše jen doplňkově, když důraz položil na Ježíše, jeho svaté, ale i každého člověka.

Když se vrátíme k našim vyobrazením, musíme konstatovat, že orel, lev, býk a anděl představují evangelisty – je to tam přece napsáno. Ale představují zvířata ze Zjevení? Pokud bychom se měli striktně držet jeho litery, symboly evangelistů by měly vypadat přece jen jinak než na kutnohorské klenbě. *Vitulus* – tele, mládě, či Jakoubkův *telec* jen těžko může být zobrazen v podobě býka, který má sice tělo podobné koňskému tělu,⁴⁷ ale který rozhodně jako mládě nevypadá. A symbol evangelisty Matouše by měl znázorňovat pouze člověka, nikoliv anděla. Sledovaná vyobrazení už prošla dlouhou tradicí. Pro symbolické zachycení Apokalypsy nebo Posledního soudu (podle Mt 25,32) slouží jiná vyobrazení. Ostatně i M. Ottová postrádá v popisované prostoře vyobrazení beránka.⁴⁸ Lze tedy říci, že zobrazení člověka (anděla), lva, býka a orla evokuje ihned čtyři evangelisty, ale nikoliv knihu *Zjevení*.

Za symboly evangelistů na kutnohorské klenbě tak můžeme spatřovat běžné zobrazení těch, kteří vydali svědectví evangelia o Ježíši Kristu, radostnou zvěst, jež se nese prostorem chrámu.

Další nápisy přinášejí čtyři ctnosti, *Dekalog* a osmero blahoslavenství. Zajímavý je výběr ctností. Pouze jedna z nich je ctnost kardinální – *Justicia*, spravedlnost –, *Modestia*, skromnost, a *Magnanimitas*, šlechtnost, jsou přidruženy jiným kardinálním ctnostem. K nim je na klenbě připojena *Sapientia*, moudrost. Svým počtem čtyř doplňují tři teologické ctnosti na symbolické číslo sedm, nejde zde ovšem o ctnosti kardinální, jak to bývá v jiných případech spojení ctností teologických a kardinálních. Pojetí ctností ve starověku i ve středověku důkladně rozebrala Jana Grollová,⁴⁹ spojení těchto čtyř však v žádném rozebíraném díle nenacházíme. D. Rywиковá pojednala o zobrazení ctností v umění. Zabývá se samozřejmě i svatobarborskou klenbou a poukazuje na myšlenkovou souvislost dvou ctností s blahoslavenstvími: *Modestia* a *Beati mites* a také *Iusticia* a *Beati mundo corde*, *Beati pacifici* a *Beati qui persecucionem paciuntur*.⁵⁰ Na straně evangelijní však tuto přímou souvislost mezi *Dekalogem* a ctnostmi *Sapientia* a *Magnanimitas* nevidíme.

⁴⁷ Ottová, M.: *Pod ochranou*, s. 69.

⁴⁸ Tamtéž, s. 73, pozn. 245.

⁴⁹ Grollová, J. – Rywиковá, D.: *Militia*.

⁵⁰ Tamtéž.

Dekalog samozřejmě obecně vychází z *Exodu*, zde však již nemá přesnou biblickou podobu, oprostil se od biblického kontextu a stojí zde v podobě článků víry, jak ji můžeme sledovat v českém výkladu *Desatera* Jana Husa v jeho *Kratším výkladu na Vieru*.⁵¹ Základní odlišnost zde vidíme u devátého a desátého přikázání, kdy se Hus odklonil nejen od svého vzoru – Heinricha z Friemaru, ale zřejmě i od domácí tradice, jak ji máme zachycenou u Matěje z Janova. Jejich deváté přikázání „*Non concupisces rem proximi tui*“⁵² postavil na místo desátého přikázání, zatímco *Non concupisces uxorem proximi tui*,⁵³ u Frimaria desáté přikázání, je mu přikázáním devátým, přičemž je ještě rozšířeno o zákaz zcizení majetku, i když ne v takovém rozsahu jako v biblickém textu.⁵⁴ Podobně jako v latinském kutnohorském textu čteme v Husově staročeském *Výkladu*: „*Nepožádáš domu bližního svého, ani požádáš ženy jeho*.“⁵⁵ A desáté přikázání: „*Nepožádáš věci bližního svého*.“⁵⁶ Velmi podobné znění *Dekalogu* nalézáme i v husitském katechismu – traktátu *De fide catholica* spojovaném s Mikulášem z Drážďan⁵⁷ (dokonce i sedmé přikázání zní *Non furaberis* místo obvyklého *Non furtum facies*⁵⁸). Kutnohorský *Dekalog* tak sleduje text, který byl užíván v našem raně reformačním prostředí.

Na *Dekalog* navazuje osmero blahoslavenství.⁵⁹ M. Ottová vidí v uspořádání prvních osmi přikázů *Desatera* a těchto blahoslavenství propojení –

51 Mistr J a n H u s : *Výklady*. <Ed. Jiří Daňhelka.>. Praha 1975, s. 327–329 (Magistri Iohannis Hus Opera omnia I).

52 H e n r i c u s d e F r i m a r i a : *De decem preceptis*. Edd. Bertrand-G. Guyot – Loris Sturlese. Pisa 2005, s. 166. Traktát *De decem preceptis* Matěje z Janova nebyl dosud vydán, rkp. Knihovny pražské metropolitní kapituly D 55, f. 183v.

53 H e n r i c u s d e F r i m a r i a : *De decem*, s. 175. Matěj z Janova: *De decem*, f. 184r čte: „*Non desiderabis uxorem proximi tui*.“

54 Stejně pořadí má i Husův latinský výklad, *Exposicio Decalogi*, který je však rozsáhlejší než *Kratší výklad na Vieru* a drží se více *Exodu*, jak vidíme u devátého přikázání: M. J a n H u s : *Expositio Decalogi*. Ed. Václav Flajšhans, Praha 1903, s. 38–40 (Sbírka pramenů českého hnutí náboženského XIV. a XV. století I, Spisy M. Jana Husi, č. 1).

55 Mistr J a n H u s : *Výklady*, s. 328.

56 Tamtéž.

57 Srov. Master N i c h o l a s o f D r e s d e n : *The Old Color and the New*. Selected Works Contrasting the Primitive Church. Edd. H. Kaminsky – D. L. Bilderback – I. Boba – P. N. Rosenberg. Philadelphia 1965, s. 32, č. 8 (Transactions of the American Philosophical Society, New Series 55/1).

58 H a v e l k a , Emanuel: *Husitské katechismy*. Praha 1838, s. 199.

59 Podobně jako jsme uvedli výše u *Dekalogu*, i blahoslavenství jsou chápána jako součást křesťanského učení, nemusejí tedy mít přímý vztah k textu Matoušova evangelia. Proto není na místě uvažovat o absenci devátého blahoslavenství (O t t o v á , M.:

ukazuje je jako protějškové dvojice etických ustanovení Starého a Nového zákona.⁶⁰ Sdružené dvojice však nevykazují žádnou tematickou souvislost a ani patristická či středověká literatura takto *Dekalog* a blahoslavenství nespojovaly, uspořádání naproti sobě je náhodné. Základem je zde návaznost Nového zákona na Starý zákon: proto blahoslavenství navazují na *Dekalog*.

Ve smyslu eschatologickém pak byly vykládány i tyto ostatní nápisy – ctnosti, *Dekalog* a blahoslavenství, jimiž se má člověk řídit, aby obstál u Posledního soudu. Zde ovšem opět můžeme eschatologii vidět obsaženou pouze implicitně – život člověka je omezený a směřuje ke svému konci a k Božímu soudu – a podívat se na obsah nápisů z jiného hlediska. Epigraficky provedené základy víry, k nimž *Dekalog* patří, mají své místo v liturgickém prostoru. Vidíme to ostatně i na nápisích v Betlémské kapli, na jejíž stěnu nechal Hus napsat české *Desatero* už zřejmě v roce 1411.⁶¹ A spojení některých ctností s blahoslavenstvími je v křesťanské literatuře také časté. Nejlépe tuto skutečnost můžeme sledovat v *Compendiu theologicæ veritatis* dominikána Hugona Ripelina ze Štrasburku, tedy v díle, které bylo dobře známé i v našem prostředí. V páté knize *Compendia*, která je věnována ctnostem, nalézáme jak rozbor *Dekalogu*, tak i osmera blahoslavenství.⁶² Obdobné kompendium tedy představuje nápisová výbava svatobarborské chórové klenby. Ani zde nemáme přímý důkaz pro jejich eschatologický výklad. Nápisy na klenbě vznikly z důvodů didakticko-morálních.

Hlavním ikonografickým i epigrafickým motivem svatobarborské chórové klenby je bezesporu motiv eucharistický, a to vzhledem k prostředí se samozřejmým akcentem na přijímání pod obojí způsobou. Eucharistie i ostatní svátosti vedou člověka k životu v Boží milosti, podle Božích přikázání a podle způsobu života, který blahoslaví Ježíš v kázání na hoře. Rovina morální a rovina svátostná/eucharistická byly dosavadní literaturou zdůrazněny, i když rovina eucharistická (utrakvistická) by měla mít samozřejmě významnější postavení – podobně jako hlavní osa klenby. Její důležitost si uvědomujeme o to více, že dosud zvažovaná rovina apokalyptická a eschatologická není prokazatelná, a tak nemohla být záměrem autora ideové koncepcí chórové klenby kostela svaté Barbory.

Toto číslo *Studii* je věnováno životnímu jubileu docenta Vladimíra Vašků, a tak bych si na závěr dovolila přejít do osobního tónu. Téma svého

Pod ochranou, s. 72), protože středověk neuvažuje o jiném počtu blahoslavenství než o osmi.

60 O t t o v á , M.: *Pod ochranou*, s. 71–72.

61 *Betlémské texty*. Vyd. Bohumil Ryba. Praha 1951, s. 14.

62 *Compendium theologicæ veritatis* bylo již od dob inkunábulí vydáváno pod jménem jiných autorů, nejčastěji Alberta Velikého. A l b e r t i M a g n i *Opera omnia* 34. Ed. Steph. Caes. Aug. Borgnet. Parisiis 1895, s. 153–200.

příspěvku jsem vybrala z oblasti epigrafiky, nikoliv diplomatiky, která je srdci Vladimíra Vašků samozřejmě nejbližší. Může to vypadat zvláště, ale i za mým zpracováním nápisů na chórové klenbě svaté Barbory v Kutné Hoře nepřímo stojí pan docent. Před časem jsem viděla jeho opravy a doplňky příspěvku, který lektoroval. A viděla jsem zde i jeho převod chronologického údaje – cisiojánu, na jehož slabiku nebylo poukázáno obvyklou nápovědou, a proto ho dosud nikdo neodhalil. Tehdy jsem si uvědomila, že v kterékoli z pomocných věd historických se od docenta Vašků stále mohou učit, i když mně už dávno výsledky nezapisuje do indexu. A možná právě proto se mi podařilo rozpoznat cisioján, který mě přivedl k právě zpracovanému tématu.⁶³

ZU DEN INSCRIFTEN AUF DEM CHORGEWÖLBE DER ST. BARBARA KIRCHE IN KUTTENBERG

Die Studie bringt eine Edition der 38 Inschriften auf dem Chorgewölbe der St. Barbara Kirche in Kuttenberg, die von Matthias Rejsek geschaffen wurde. (In einigen Fällen war es nötig, das bisherige Lesen zu ändern.) Unser Beitrag konkretisiert gleichzeitig die Benennungszeit des Gewölbes: Die Inschrift, in der Rejsek das Datum und seine Autorschaft eingegeben hat, enthält einen bisher nicht erkannten Cisiojanus *Au Col Au*, nach dem ist es möglich, zu der früher bekannten Jahreszahl 1499 auch das Datum den 28. August zuzuordnen.

Die Mehrheit der Inschriften hat einen theologischen Inhalt. Die wichtigste Stellung haben hier die Inschriften in der Längsachse, die ein Bestandteil der bildenden Verzierung sind – Abbildung von Jesus und von Symbolen der vier Evangelisten. *Jesus, Salvator mundi*, stellt die größte göttliche Tugend dar, *Caritas* ist mit einem Kelch und einer Hostie abgebildet.

Das Leitmotiv des Gewölbes ist die Kommunion unter beiderlei Gestalt. Andere thematische Gruppen der Inschriften bringen die Benennung der sieben Sakramente, einige Tugenden und den Dekalog (in der Form, die seit der Jan Hus Zeit bekannt ist), an den die acht Seligkeiten anknüpfen.

Diese Inschriften reflektieren in sich eine moralisch-didaktische Orientierung. Im Vergleich zu den bisherigen Meinungen ist es nicht möglich, über die apokalyptisch-eschatologische Ebene der Dekoration nachzudenken, sondern ist es nötig, die eucharistisch-utraquistische Ebene mehr herauszuheben.

⁶³ Příspěvek byl zpracován v rámci grantu GA ČR reg. č. 13-21620S Magistri Iohannis Hus Opera omnia. Ediční projekt v rámci přípravy Husova výročí v roce 2015.